

Kamu Yönetimi Perspektifinden Kent Kültürü ve Z Kuşağı

M. Kemal Öktem^{1*}

Derya Mısıroğlu^{2*}

Özet

Kent kültürü, kentsel alanlarda yaşayan bireylerin yaşam tarzlarını, değerlerini ve alışkanlıklarını şekillendiren dinamik bir yapıdır. Tarihsel olarak kent kültürü; ticaretin, sanatın, sanayileşmenin yoğun olarak yaşandığı kentlerde şekillenmiştir. Öte yandan, dijitalleşmenin yoğun olarak yaşandığı bir dünyada doğan Z kuşağı (2000 yılı sonrası doğan kuşak), teknolojiyi araç olarak değil gündelik yaşamın temel bir parçası olarak görmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, Z kuşağına mensup bireylerin kırsal mekânlardan ziyade kentte yoğunlukta yaşamaları, kent kültürünün korunması ve gelişmesi bakımından Z kuşağı ile kent kültürünün birlikte ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çalışmada kent kültürü, kent kültürünün korunması, Z kuşağının yaşam tarzı ve alışkanlıkları perspektifinden kentin sürdürülebilir yönetimi tartışılmıştır. Z kuşağı yalnızca bir öğrenci değil ayrıca tüketici, seçmen ve personel adayıdır. Bu kuşağın kent mekânında yaşadığı ortam, kültür, sosyal ve ekonomik imkânlar etkilidir. Z kuşağı kenti, kent yönetimini ve kamu yönetimini anlamaya çalışırken; kamu yönetimi de Z kuşağını anlamaya çalışıyor olabilir. Bu bağlamda, çalışmada kent kültürü yönetim boyutu kapsamında ele alınarak Z kuşağının algısı değerlendirilmeye çalışılmış, alan yazınındaki nispeten eksiklik ve boşluğa katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1. GİRİŞ

Kent, kamu yönetimi perspektifinden kolay yönetilebilir bir mekan değildir. Kent heterojen bir mekan olması sebebiyle kentin doğal probleminin konusu olan kültür karmaşıklığı, değişik kuşakların bir arada yaşaması

1 Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kemalok@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0002-2040-426X

2 Y.L. Öğr., Hacettepe Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D., deryamisiroglu@hacettepe.edu.tr ORCID: 0009-0004-5032-8511

sorunsalı yönetimin acil bir şekilde harekete geçmesi gerektiren konudur. Eğitim, eğlence, sosyal hayat gibi temel etkenler nedeniyle kırsaldan ziyade kenti tercih eden günümüzün genç yetişkin kuşağı (Z) hızlı tüketim, hızlı ulaşım, fast-food yiyeceklere yönelimlidir. Z kuşağının algısını ölçmeye yönelik somut araştırmalar ve analizler ile bir bakış sunmaktadır. Bu analizler vasıtasıyla kent kültürüne ve kamu yönetimine göre Z kuşağının algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesinin çıktıları bu çalışmanın oluşturulmasında harita niteliğindedir. Z kuşağının sürdürülebilir kentsel ulaşım algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesi sahibi Derya Mısıroğlu'nun küçük ölçekli şehir örneklemleri üzerinden Z kuşağının kentsel algısını değerlendirmesi kent kültürüne geniş perspektiften bakış açısı sunabilir. Z kuşağının TÜİK verilerine göre popülasyonunun artıyor olması kamu yönetiminin yönetim bakımından değerlendirilmesi faydalı analiz olabilir. Z kuşağı yalnızca bir öğrenci değil ayrıca tüketici, seçmen ve kamu personeli adaydır. Bu bakımından bu kuşağın yaşamış olduğu kent mekânında yaşadığı ortam, kültür, sosyal ve ekonomik imkanlar etkilidir. Z kuşağı kenti, kent yönetimini ve kamu yönetimini anlamaya çalışırken kamu yönetiminin de Z kuşağını anlamaya çalışıyor olabilir. Bu bağlamda, çalışmada kent kültürü yönetim bilimleri kapsamında ele alınarak z kuşağının algısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Konu kamu yönetimi ve z kuşağına geldiğinde alan yazınındaki çalışmalar eksiktir. Çalışma ile literatürdeki bu boşluğun kapatılarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Kuşaklar kültürel, sosyal, ekonomik sebepler neticesinde belirli periyotlarla değişir. İki binli yıllar sonrası doğan kuşak olarak tanımlanan Z kuşağı, dijital dünyanın içinde doğup büyümesi sebebiyle toplumdaki diğer bireylerden farklı düşünce yapısına sahiptir. Dijital dünyanın içinde doğması sebebiyle bu kuşak, yapay zekâya hâkim, dijital her türlü donanıma doğumdan itibaren hâkim oldukça kolay erişebilme imkânına sahip bir kuşaktır (Mısıroğlu, 2023: 748-760). Bu özellikler sebebiyle diğer kuşaklarla arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Bu özellikler neticesinde Z kuşağına mensup bireylerin kırsal mekânlarda ziyade kentte yoğunlukta yaşamaları kent kültürünün korunması, gelişmesi bakımından Z kuşağı ile kent kültürünün birlikte ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çalışmada z kuşağı, kent kültürü, kent kültürünün sürdürülebilirliği ve z kuşağı ve kent kültürü, Z kuşağının yaşam tarzı ve alışkanlıkları perspektifinden kentin sürdürülebilirliği tartışılmıştır.

2. KENT KÜLTÜRÜ VE Z KUŞAĞI

Kültür kavramının farklı disiplinlerle ve farklı bağlamlarla ilişkisi bulunmaktadır. Kültürel anlamda ekonomik, toplumsal, sosyal anlamda kalkınma kültürel miras kavramını akıllara getirmektedir. Kültürün

sürdürülebilirliği noktasında kalkınma kavramı etkilidir. Geçmişten miras alınan geleceğe bırakmak isteme (Kültür ve Turizm Bakanlığı,2024) sirkülasyonu bir neslin elindeki mirası bozmadan her türlü değerler bütünü bir sonraki kuşağa bırakmasıdır.

İnsan toplulukları yaşadıkları dönemin ve mekânın (kentsel/ kırsal) tarihsel, sosyoekonomik, kültürel ve politik olaylarından etkilenirler. Bu yaşanan olaylar aynı dönemde doğan bireylerin karakteristik özelliklerini, düşünsel özelliklerini davranış biçimlerini ve yaşam şekillerini etkiler. Bu etki o döneme mensup olan kişilerde benzer karakteristik özelliklerin gelişmesine, benzer yönde düşünme, aynı malları beğenme ve tüketme, benzer beslenme alışkanlıklarının gelişmesi, aynı tüketim tarzına sahip olmaları gibi pek çok ortak yöne sahip olmalarını sağlar. Buradan hareketle aynı zaman aralığında doğmuş ve yaşadıkları dönemin etkisiyle aynı tutum, tavır ve düşünce yapısına sahip bireyler kuşak olarak ifade edilmektedir (Akduman ve Hatipoğlu, 2021:204).

Kuşaklar arası farklılıklar yaşadıkları coğrafyaya ve zamana göre değişiklikler gösterdiği bilinmektedir. Savaş gören kuşak, göç gören kuşak, teknoloji ile büyüyen kuşaklar arasında belirgin kültürel farklılıklar olması kaçınılmazdır. Kent gibi metropoliten, kalabalık nüfuslu ve heterojen yapıya sahip yerleşim alanlarında doğan/ büyüyen bireylerin kentteki toplumsal ve kültürel ilişkiler bütünü, bireylerin ve özellikle genç neslin düşünce ve tavırlarında değişmelere sebep olmaya itmektedir. Nitekim Z kuşağına mensup bireyler 2024 yılı verilerine göre kentlerde yoğunluktadır (TÜİK, 2024). Her şeyin hızla tüketildiği kentsel alanlar ile ve kırsal alan arasındaki farklılık günümüzün kent kültürünü şekillendiren ve devamlılığını sağlayacak olan günümüzün gençleri Z kuşağıdır. Genel literatür incelendiğinde 2000 yılında ve sonrasında doğan bireyler son nesil/ Z nesli olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu verileri incelendiğinde Z kuşağına mensup bireylerin 2024 yılı itibariyle Türkiye'deki oranları 12 milyon 872 bin 39 kişidir (TÜİK, 2023). Kuşaklar arası farklılıklar yaşadıkları coğrafyaya ve zamana göre değişiklikler gösterdiği bilinmektedir. Hızla küreselleşen dünyanın etkisi, teknolojinin hızlı gelişimi ve kırsaldan kente hızlı göç gibi sebepler kent mekanlarında hızlı tüketim bilincini oluşturmuştur. Toplumda zorunlu değişime sebep olan bu farklılıklar kent mekanlarında kültürel açıdan değişim ve dönüşüme sebep olmuştur (Kocakaya ve Dönmez, 2022). Kent toplumsal ve siyasal aşamaları şekillendiren bir faktördür. Sanayileşmenin etkisiyle kentte nüfus artışı yaşanması, kenti çekici kılan iş olanaklarının fazlalığı, eğitim, üniversiteleşme, eğlence ve sosyal yapıların fazlalığı gibi faktörler Z kuşağının kent kültürüne algısını etkilemesi kaçınılmazdır. Türkiye İstatistik

Kurumunun 2024 verilerinin yaşlara göre kent-kır sınıflaması incelendiğinde Türkiye nüfusunun 57. 934. 583'ü yoğun kentlerde, 12.629.180'i orta yoğun kentlerde ve 14.715.790 kişinin kırsal alanlarda yaşadığı belirtilmiştir (TÜİK,2024). Bu veriler ışığında Z kuşağına mensup bireylerin(2000 yılı ve sonrasında doğan kuşak) kırsal kentsel alanlardaki oranlarını incelediğimizde yoğun kentlerde 21.806.199 Z kuşağının yaşadığını, orta yoğun kentlerde 4.849.363 Z kuşağının yaşadığını, kırsal alalarda 5.029.366 Z kuşağına mensup bireyin yaşadığı görülmektedir (TÜİK, 2023).

Kuşaklar arası özellikleri kesin çizgilerle belirlemek tam olarak mümkün olmasa da bilimsel çalışmalarda genel kabul görmüş kuşak sınıflandırmaları mevcuttur. Kuşakların tanımlarına ve genel özelliklerine göre yapılmış kuşak sınıflandırması şöyledir: Sessiz Kuşak, Bebek Sayısının Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı, Z Kuşağı ve Alfa kuşağıdır (Demirel,2021: 1802).

Tablo 1. Kuşaklar ve Özellikleri (1946 ve sonrası)

Bebek Sayısının Patlaması (Büyük Nesil) 1946-1964	X Kuşağı (Dijital Göçmenler) 1965-1976)	Y Kuşağı (Dijital Kuşak) 1980-1999)	Z Kuşağı (2000-1999)
İkinci Dünya Savaşından Sonra Doğdular	Boşanma Sayısında Artış	Çatışmalarda Artış	Milenyum Civarında Doğdular
Bir Daha Asla Savaşmama Sloganı Popülerdir	Disko- Hip Hop Kültürü Çağı	Dijital Teknolojilerde Yaygınlık (E-Posta, Sms)	İnternetsiz Dünyayı Bilmeme
Kadın Haklarında Eşitlik	Tv Ve Video Oyunları Çağı	Markalara Sadakat	Küresel Bağlantı, Esneklik, Akıllı Olma, Farklı Kültürlere Hoşgörülü Olma
Vietnam Savaşı	Bireyselliğin Başlangıcı	İnternetle Çocukken Tanışma	Bilgi Tüketicileri Ve Sağlayıcıları
Artan Tüketim	Bilgi Teknolojilerinin Ardından Bilgi Toplumun Gelişmesi	İlk Dijital Vatandaşlar	Çok İyi Cihaz Kullanma Becerisi
Rekabet	İnternetin Az Kullanıldığı Kuşak	Kültürel İçeriklerle İlgilenme	Çoklu Görev
Bilgisayarla İlk Kez Tanışma		Sosyal Aktivitelere İlgi	Hızlı Karar Verme
		Amaçlara Hızlı Ulaşma İsteği	Duygusal Yetersizlik
		Zor İşleri Tercih Etme	

Bilgiye ulaşma güdüsü, antik çağdan günümüze, genç ya da yetişkin düşünürlerin, eğitim amaçlı seyahatlerle okullara ve bilge hocalara erişim için şehirlere gitme isteği gözlemlenmektedir. Entelektüellerin, bu şehirlerin ve ünlü mezunlarının yer aldığı bu entelektüel merkezlerdeki kültürün bir parçası olma özlemi şehirlerin cazibesini artırabilmektedir. Okul seyahati için birçok bireysel değişken söz konusu olabileceğinden, yabancı öğrencilerin başlıca okullara seyahatinin nedenini açıklamak kolay olmayabilir. Öğrenci kümelerinin aynı zamanlarda belirli entelektüel merkeze göçü gibi verileri analiz etmeye çalışan kimi yazarlar, birkaç on yıl süren böylesi akımlarda, birkaç kuşak sonra bölgeye ilginin azaldığını saptayabilmektedir. İdealist, özgün ve saf felsefe öğretisi arayışındaki öğrencilerin seyahatleri, şehirlere yönelişleri zaman içinde değişim gösterebilmektedir. İyi ve ünlü öğretmen ve eğitici aracın erişilebilirliği ve hazır bulunuşu bir şehirde kalınması ya da başka bir şehre gitmeye ihtiyaç bırakmaması gibi etkenler, şehrin çekim gücünü etkileyebilir. Büyük dâhiler ve yenilikçi öğretiler, şehri siyaseten de çekici kılabılır, bilge bir öğretmenin varlığı da önemlidir. Yönetici kültürü açısından ise; kent mekânı tasarımında ideolojinin Antik Yakın Doğu'da mimari yoluyla temsili (yönetici kültürü -örneğin Roma İmparatoru Sezar); iktidarın sürekliliği ve gücünü yansıtabilir (Teraman Hepdinçler, 2022), Akdeniz ve Avrupa ülkelerinde etkileri olabilir.

Sanat ve iktidar, törensel ve kentsel tasarım, mimari ve imgelem kesişiminde, güzellik ve güç dışında – gurur duyulan bir kolektif kimlik oluşumu, ifadesi ve korunmasından söz edilmektedir. Başkentler siyasal gücün dile getirilişi olarak, siyasa-ülke-halkı temsil eden simgesel işlevlere yatırım yapmaktadır: Dört eksende yaklaşılacak bu simgesellik; mekânsal dizilim, mimari kalıp, kamusal anıtların türü, kamusal alanın sınıflandırılması biçiminde özetlenmektedir (Therborn, 2002).

3. MERKEZ - ÇEVRE

Merkez-çevre ikilemi geçmişten günümüze Türk toplumunda yöneten-yönetilen ilişkisinin kamusal anlamda açıklanmasında kullanılan en önemli öğretilerdir. Bürokratik mekanizmalar tarafından kutsal kabul görülen, mutlak, değişmez nitelikteki merkezin değerleri ile bunların dışında kalan çevrenin değerleri ayırımına dayandırılmaktadır. Modern ulus devlet yapılanmasına sahip olan her toplum bir merkeze sahiptir (Savut 2023'de Shills, 2002: 86). Bununla birlikte bahsedilen merkez coğrafi bir tanımlamayı değil, toplumsal yapının temelinde yer alan değerler bütünü ifade eder (Savut 2023'de Gönenç, 2006:129). Toplum tarafından genel kabul gören ve bürokrasinin elit tarafından yüceltilen merkezin değerleri, Weberyen karizmatik otorite anlayışından hareketle, olağanüstü koşulların ürünü olarak ortaya çıkar.

Merkeze ait değerler, zaman içerisinde normalleşen bir karakter kazanarak gündelik yaşamın belirleyicisi konumuna gelir. Merkezin değerleri, sadakat ve yükümlülüğü içeren ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayan etkiye sahip olur (Savut 2023'de Weber, 2012:476-486). Günümüzde hem geleneksel merkezin hem de geleneksel çevrenin değerlerinin bir arada var olduğu homojen yeni bir merkezden bahsedilebilir. Dolayısıyla geleneksel çevrenin merkeze yerleştiği; yeni, bölünmüş bir merkez söz konusu olduğu dile getirilmektedir.

Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye açısından sosyo-ekonomik ülke-gruplandırmasına bakıldığında, önemli bir nüfus ve gayri safi hasıla oranına denk gelmekte; olumlu ekonomik gelişme özellikleri yanı sıra olumsuz yapısal sorunlar, bölgesel ve ulusal gelir dağılımı adaletsizliği, hammadde ve ara mamul ithalatına duyarlı üretim, yabancı yatırıma bağımlılık, finansal kriz kırılganlığı, gelişmiş ülkelere kıyasla düşük okuryazarlık, örneklemin ortak sorun ve riskleri olarak belirtilmektedir. Örneklemin benzeşen yönlerine karşın; politik sistem, üretim düzeyi, ekonomik büyüme modeli özellikleriyle ayrıştığı ifade edilmektedir. Gelişimine kaynaklık eden sektörleri yönlendirmek üzere regülasyon politikalarına gelişmiş ülkelere göre, kamu yararının korunması amacıyla daha yoğun başvurumaktadırlar (Serin ve Akça 2022:994). Ekonominin kendi kendine dengeye gelmesini sağlayan görünmez el mekanizması yerine; iktisadi, sosyal ve idari regülasyonların uygulandığı fiyat ve minimum kalite standardının denetlendiği görünür el yaklaşımı benimsenebilmektedir. Aslında, de-regülasyonun ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna Serin ve Akça'nın (2022) çalışmasında varılmaktadır. Bu ülkeler başkentlerinde, piyasa mesafesi ve kamusal düzenlemenin görünürlüğü ve yoğunluğu bakımından ayrı bir analiz önerilebilir. Ya da değinilecek olan ikincil başkentler önermesinde bir analiz, piyasaya nispeten mesafeli oluş, daha objektif kamusal karar alınabilmesini sağlayabilir mi sorusunu ele alabilir.

Küresel piyasa rekabeti ve küreselleşmeye siyasal yanıtlar kent toplumu ve devletleri dönüştürürken; Avrupa'da başkentlerin kültürlerini dönüştürdüğü belirtilmektedir. Örneğin Orta Avrupa'da Viyana (müzik başkenti ve) müzeler köşesi ile Berlin kent planının 1990'lardan günümüze iki zıt kentsel yeniden yapılanma sergilediği vurgulanmaktadır. Değişimle yüzleşen iki Avrupa başkentinin, onlarca yıl süren kamusal tartışmalarla siyasal ortaya çıkış süreci metafor ve öykülerle anlatılmaktadır. Siyasal meşruiyetin yeniden yapılanması ve kültürel simgeleri, Avrupa devlet dönüşümünün iki farklı yerel bakışı kıyaslanabilir. Kent kültürü incelemesinin, çağdaş kentlerin çeşitliliği ve değişim için siyasal potansiyeli aydınlatabilmesi söz konusu olabilir.

4. BÜYÜK KENTLER ÜZERİNE

Yirminci yüzyılda, başkentler sayısında görülmedik artış -1900'lerde 40 iken; 2000'lerde 200 gibi - planlama ve gelişim konusunu çağırıştırılmış, farklılıkları inceleme konusu olmuştur, ancak, kamu bilinci açısından incelenecek yönler olabilir. Kentsel planlama, tasarım, mimari, planlama ve kent tarihi, kentsel coğrafya gibi yapıları çevre ve coğrafyayla ilgili (Hall, 2006) konular olabileceği gibi, diplomasi, uluslararası ilişkiler, iktisat, çalışma ilişkileri, siyasal iletişim, halkla ilişkiler ve kamu yönetimi bütünselliğe katkı veren boyut olabilir.

Kentsel planlama tarihçelerinin özellikle ilgisini çekebilen başkentler, büyüklük, karmaşık yapılar, çoklu-dış bağlantılar, gönenç arası ve gücü ile cazip olduğu kadar, konuya ilgi olabilir mi? İncelemek üzere yayınlanmış çalışmalara bakılabilir, basın katkıları ve ilgili katılımcılarla mülakatlar olabilir. İllerle bağıntılar, diğer başkentlerle rekabet süreci ve yayılma hissedilebilir. Dünya ölçeğinde ekonomik, toplumsal ve stratejik değişim ile şehirlerin bağları analiz edilebilir. Simgelerden öte, ideoloji, ahlak, onur, inanç, yokluk-varsıllık, düzen, evrim, sefa, vb. başkentler haklı değişim gücü olarak görülebilir. Kültür uydu-illerde daha iyi tanınıp saygı duyulduğu halde, mimari ve tasarım değerlerini temsil eder (Gordon 2006: vii). Ekonomik ve demografik güçlerin etkisiyle, denetimsiz gelişme ve kamu otoritesinin şehrin büyümesini bilinçli yönlendirmesi, bütüncül teorilerle uyumlu planlama gerektirebilir. Kamuya açık siyasal süreç olarak planlama özellik ve eğilimi şehrin büyümesini açıkça gündeme taşıyabilir. Saptanabildiği kadarıyla altı bin yıllık tarihi boyunca planlama, kentin gelişiminde, yukarıdan aşağı dayatılmış değil, organik bir süreç olabilir. Şehrin sanayileşme ve modernleşmeyle büyümesi ile oluşan talepler doğrultusunda, zaman-hız algısı kentsel yaşamda birçok ihtiyacı işlevsel ve hızlı gerçekleştirme çabasını gerektirmiştir. Karar alma süreçlerine nüfusun önemli nüfus çoğunluğunu oluşturan z kuşağının talepleri ve modernleşmenin getirdiği zaman hız algısı ile birlikte bu doğrultuda hızlı ulaşım sağlamak, hızlı hareket etme isteği politikacıların hizmet sunumunu, karar alma süreçlerini etkilemiştir.

Eko-sistem yönetimi açısından, insan ve içinde yaşadığı çevre etkileşiminin sürdürülebilir seçenekleri devreye girebilir. Başkentler için de geçerli sağlık, üretkenlik ve biyo-çeşitlilik ve hayatın bütünüyle kalitesi, doğal kaynak yönetiminin toplumsal ve ekonomik gereksinimlerle bütünleştirilmesini amaçlar. Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir yönetim, sürdürülebilir tarım ve ormancılık, arazi ve kaynak yönetimine ekolojik yaklaşımla benzer kavramlar olarak, şehir veya bölge temelinde alanı ve yaklaşım durumsal tanımlıdır. Doğal eko-sistemler idari sınırları aşabilir, farklı etkileşenler ve kurumların, çeşitli sorunlara yanıt ve uyarlanmak üzere iş birliğine evrimi gerekebilir (Szaro

vd. 1998). Şehrin neye karşı ne için dirençli olacağına kim karar verebilir, hangi amaçla nasıl yönetilebilir (Lebel vd. 2006) Katılım güven oluşturur, harekete geçmek ve düzenli organizasyon için paylaşılmış anlayışa yol açar. Çoklu-merkez ve çok-katmanlı kurumlar bilgi, eylem ve toplumsal-ekolojik bağlamda, toplumun uygun düzeyde uyarılama yanıtı vermesini sağlayabilir.

Şehir planı ve planlama kararı fiziksel doğaya bir yanıt iken; anlama boyutuna katkı getirebilir (Gordon 2006: vii-viii). Yalnızca yakın zamanda oluşturulan başkentler değil, farklı oldukları halde, Londra veya Roma gibi şehirlerin gelişimi, kent plancıları ve kamu yöneticileri için büyük işler çıkarabilir. Başkentleri diğer şehirlerden farklı kılan, planlamasının biricikliği, her bir şehir arasında çeşitliliğin oluşu inceleme konusudur. Başkentlerin karşılaştırmalı bir incelemesi zorlu bir iş olabilir, dünya kentleşmesi, dünya kenti, kavram, coğrafya disiplini ötesi planlama potansiyeli ve analiz gerektirebilir. Örneğin Ankara, Cumhuriyetin ilk yıllarında planlı bir başkent olarak kentleşme örneği gösterirken, 1950'ler sonrası köyden kente göç hareketi, hızlı nüfus artışı ve beraberinde kente göçün etkisiyle plansız kentleşme sürecine girmiştir. Bu hızlı ve plansız kentleşme hava kirliliği, ulaşım politikalarının gözden geçirilmesi, alternatif yakıt kullanımı da dahil çok yönlü konuları düşünmeyi gerektirmiştir (Kilim ve Uysal, 2005). Ankara'daki hava kirliliğinin nedeni TOMMOB Raporuna göre ısınma ve ulaşım kaynaklıdır. Kirleticilerin zararını azaltmaya yönelik ilk çalışmaların 1969 yılında başlamasına rağmen yıllara göre ölçülen parametrelerin kent kirliliğinde düşüşün devam etmediğini ölçmüştür. Başkent olarak Ankara'nın kirliliğine değinmek kent kirliliği sorununun çözümü ve kentin sürdürülebilirliği açısından faydalı olacaktır. Şehirdeki diğer motosiklet, araba gibi sıkıntılı sorunlara çözüm için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 2. Ankara Örneğinde Temel Kirleticiler

Kirleticiler	Kaynakları	Etkileri
CO	Eksik yanma ürünü, otomobil emisyonları	O2 taşıma kapasitesinde azalma, ölüm
Hidrokarbonlar	Eksik yanma ürünü, benzin buharlaşması	Kanser, duman gibi ikinci kirletici oluşturması
Partiküller	Endüstriler, termik santraller	Asbest, kurşun, flor en tehlikelileri
Kükürtoksitler	Endüstriler, termik santraller, fosil yakıt yanması	Koku, göz ve nefes yolu rahatsızlıkları, asit yağmurları
Azotoksitler	Yüksek sıcaklıkta yakma prosesleri, otomobil emisyonları, termik santraller	Göz ve nefes yolu hastalıkları, asit yağmurları

Kaynak: Ankara'nın Hava Kirliliği Sorununu Değerlendirme Raporu (Kilim ve Uysal, 2005)

Büyük ölçekli kentler başkentler örneğinde kendi başına büyüklük veya ekonomik önemi dışında ulus devlet ile ilişkisi nedeniyle varlık göstermektedir. Dünyanın gelişmiş bölgeleri yönetimine en yaygın ve etkili çözüm olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Devlet ve özgünlük çeşitliliği karşısında, fiziksel ya da genel özelliği olmadığı varsayılmakta, belki devlet temsilinde ortak-algısal özellik olabileceği işaret edilmektedir (Gordon 2006: ix). Başkentlerin kuruluş aşamasında liderliğin etkisi tarihte görülebilir kent planı, yönetim yapılarının tarzı, yakınlarında müze oluşu vb. günümüzde bir yere özgü liderlikle, resmi / gayri resmi görevli ve atanmış / atanmamış liderlere örnek veren bir çalışma, kamuda, kurumda veya diğer yönetim sisteminde meşru konumu olan, yerel ve bölgesel kalkınmada çalışma zorunluluğu olan etkili aktörleri sıralamaktadır. Yönetimsel ve siyasal aktörler, başkentlerin özel konumu nedeniyle daha çok sayıda ve yoğun kurumsal ağ-bağlar içerisinde olabilir.

Şehir ya da ulusal otorite başkentün yüzünün fiziksel değişikliğiyle ulusal veya uygar mitolojiye uygun imge üretilebileceği inancında olabilir. Evrimleşen işlevin taşınabileceği verimlilik arayışı sürmektedir. Sonuçta, genellikle büyük yapı ve caddeler, açık alanlar ve sanatsal sahnelemeler yer alır. Sermayenin başkentte ve millette dağıtımı, nüfusun çoğunluğunu ilgilendiren iktidar-refah-çelişki bağlamında düzlem oluşturur. Başkentün bu yönüyle, geniş tarihsel güçlerin katılımcısı ve ifadesi olduğu saptanmaktadır (Gordon 2006: ix).

Gordon (2006: 1) Peter Hall' un yedi başkent türü sınıflandırması; – çok-işlevli, küresel, siyasal, önceki, eski-imparatorluk, il, süper başkent-temelinde örnek analizinde, her bir işlev ve özelliğin saptanması, ayırıcı özelliği ve çakışan rollerine yer vermektedir.

Planlı büyükşehir örneğinde, ulusal başkent plan ve tasarımında başka ve çeşitli etkenler ile onu belirleyen ve kalıplandıran siyasal-ekonomik-toplumsal güçlerin ayrılmaz etkisi görülebilir: imparatorluk dağılışı, yeni sistemlerin ortaya çıkışı, süper-ulusal gruplanmaların öneminin artması. Bu etki, başkent imgesi ve simgesel merkezliğinde, kent tasarımında kamu yansımasının asıl parçası ve kabulü olmaktadır (Gordon 2006: 1-2'de Lawrence Vale Ch. 3). Küreselleşme ve öğreni, geleceğin başkentlerini şekillendirebilir (Gordon 2006: 7). Avrupa'da şehirlerin daha akıllı ve sürdürülebilir olması ve kıyaslanması çabası sürerken; bir ölçek geliştirme çerçevesi de aranmaktadır (Akande vd. 2019). Avrupa'da 28 başkenti sıralayan bir çalışma (kümeleme ve (principal component analysis (PCA)), 32 göstereyi 4 başlıkta değerlendirmiş, Berlin ve Kuzey ülkeleri başkentleri ön sırada çıkarken; Sofya ve Bükreş en alt sırada yer almıştır. Şehir büyüklüğü ve nüfusu ile düşük-

bağıntı bulunmuştur ve fakat şehirlerin kişi başı geliri ve refah göstergesi ile önemli olumlu bağıntı bulunmaktadır. Coğrafi açıdan ise, üst sıralardaki 14 şehirden 12'si Batı Avrupa'da, en alttaki 14 şehrin 11'i Doğu Avrupa'da bölümlenmektedir. Kamu politikası geliştirirken, güçlü yanları geliştirmek ve gelişme ihtiyacı olan alanları saptamak ve şehirleri kıyaslamının olası olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle küçük ölçekli kentler ile büyük ölçekli kentler arasında kıyaslama yapılması faydalı olacaktır.

Küçük ölçekli kent örneği olan Kastamonu'da Z kuşağının algısını değerlendirmeyi hedefleyen Derya Mısıroğlu'nun "Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi" isimli TÜBİTAK 2209-A projesine değinmek faydalı olacaktır. Küçük ölçekli kentlerde yaşayan z kuşağına mensup gençlerin sürdürülebilirliğe ve kente bakış açısını analiz etme üzerine yapılan Kastamonu kentindeki çalışmada z kuşağının algısı üç perspektiften ele alınmıştır: çevresel, toplumsal, ekonomik. Kastamonu kentinde yaşayan z kuşağına mensup gençlerin kent kültürünün bir parçası olan ulaşımın alternatifleri üzerine algısı değerlendirilmiştir. Kent kültürünün mirasçısı olan z kuşağı bireylerinde lisans seviyesindeki öğrencilerin çevresel açıdan hassasiyetlerinin yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir (Mısıroğlu, 2024).

Çalışma sonucunda kadınlar ve ön lisans öğrencileri alternatif ulaşım seçeneklerini tercih ederken ekonomik faktörlerden daha çok etkilendikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet bakımından kadınların ve eğitim durumundan ön lisans katılımcılarının alternatif ulaşım araçlarını kullanımı noktasında toplumsal nedenlerin daha çok etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Mısıroğlu, 2024). Buradan hareketle, kent kültürünün bir parçası olan ulaşım seçenekleri için kent halkını bilinçlendirmek, eğitimde yükseköğretime teşvik etmek faydalı olacaktır.

Küçük ölçekli kentlerin en bilin kent hareketi olan 'Sakin Şehir' (Cittaslow) hareketi geleneksel değeri koruyan, kültürel ve sosyal ağlarla ilişkili kavramdır (Mutdoğan ve Öktem, 2024: 135-162). Sakin şehir modeli uluslararası yaygın modeldir. İngilterede uygulamaya konan yakın bir model olan Transitional town modeli küçük ölçekli kentin sosyal kültürel miraslarını korumayı hedeflerken ekonomik olarak kentin gelişmesini desteklemektedir (Mutdoğan, 2015; 143-166). Sakin şehir modeli yereli kalkındırmayı hedeflemektedir.

Çin'de kentleşme ise, kaynaklar, enerji ve malzeme tüketimini artırıp olumsuz çevre etkilerine yol açmıştır. Kentsel sürdürülebilir kalkınma başlığı gündeme gelmiştir. Nicel olarak nasıl ölçüleceği de tartışmanın odağındadır, eko-verimliliğin bir ölçüm göstergesi olarak kullanılabileceği önerilmektedir.

Çin'de 30 il başkent için toplanan veriler, yaklaşık yarısının eko-verimli olduğu, verimsiz şehirlerin başlıca güneybatı ve kuzeybatıda az gelişmiş ekonomik bölgelerde yer aldığı saptanmıştır (Yin, Wang, An, Yao ve Liang 2014): En eko-verimli üç şehir Haikou, Fuzhou ve Pekin'dir. Eko-verimlilik motivasyonu ararken; sürekli sanayi yapısını dönüştüren ve güncelleyen GSMH-yönelimli büyüme modeli değerlendirme sisteminin değişimi önerilmektedir. Ağır sanayinin doğudan batıya, güneyden kuzeye ve kentten kırsala göçünün durdurulması salık verilmektedir.

Farklı disiplinler, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması hedefiyle ortaya çıktığı, geçmişten miras ve geleceğe taşınmak istenen değerler olduğu konusunda uzlaştığı görülmektedir (Öktem ve Kalyoncu 2020).

Kültürel miras ekonomiye katkıda bulunabilecek bir parametre olarak düşünülebilir. Kültürel mirasın doğasıyla bu yaklaşımın uyumu ve sürdürülebilirliği çok yönlü bakış açılarından ele alınabilir. Bu bağlamda, kültürel mirasın kentler aracılığıyla günümüze taşındığı ve yaşam tarzı veya ortak değerler seti olarak toplumları kalkınma hedefine ulaştırabileceği ve ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu etkisi -kendiliğinden katkı varsayımı ötesinde hangi parametrelerin bulunabileceği araştırılabilir. Bu bağlamda kültürel mirasın kentlerde sürdürülebilirlik kavramı bağlamında iletilmesi, bu yaklaşımın uyumu ve sürdürülebilirliği farklı perspektiflerden ele alınabilir.

5. ÖNCEKİ BİR ARAŞTIRMANIN KENT KÜLTÜRÜ BAKIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Küçük ölçekli kentlerde yaşayan Z kuşağına mensup gençlerin sürdürülebilirliğe ve kente bakış açısını analiz etme üzerine yapılan Kastamonu kentindeki çalışmada Z kuşağının algısı üç perspektiften ele alınmıştır: çevresel, toplumsal, ekonomik. Kentte yaşayan Z kuşağına mensup gençlerin kent kültürünün bir parçası olan ulaşımın alternatifleri üzerine algısı değerlendirilmiştir. Z kuşağının algısını ölçmeye yönelik somut araştırmalar ve analizler ile bir bakış sunmaktadır. Bu analizler vasıtasıyla kent kültürüne ve kamu yönetimine göre Z kuşağının algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesinin çıktıları bu çalışmanın oluşturulmasında harita niteliğindedir. Z kuşağının sürdürülebilir kentsel ulaşım algısını ölçen TÜBİTAK 2209/A projesi sahibi Derya Mısıroğlu'nun küçük ölçekli şehir örnekleme üzerinden Z kuşağının kentsel algısını değerlendirmesi kent kültürüne geniş perspektiften bakış açısı sunabilir. Kent kültürünün mirasçısı olan Z kuşağı bireylerinde lisans seviyesindeki öğrencilerin çevresel açıdan hassasiyetlerinin yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir (Mısıroğlu, 2024).

Çalışma sonucunda kadınlar ve ön lisans öğrencileri alternatif ulaşım seçeneklerini tercih ederken ekonomik faktörlerden daha çok etkilendikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet bakımından kadınların ve eğitim durumundan ön lisans katılımcılarının alternatif ulaşım araçlarını kullanımı noktasında toplumsal nedenlerin daha çok etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Mısıroğlu, 2024). Buradan hareketle, kent kültürünün bir parçası olan ulaşım seçenekleri için kent halkını bilinçlendirmek, eğitimde yükseköğretime teşvik etmek faydalı olacaktır.

VATANDAŞ KATILIMI

Vatandaşların yönetime katılımının başlangıç süreci demokrasi kavramının başlangıç kökeni kadar eski olsa da kamu yönetimi alanındaki katılım tartışmaları 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yerel yönetimler, kent planlaması, çevre gibi konular çerçevesinde başlamıştır. 1970'li yıllardan itibaren kamu yönetiminde klasik kamu yönetiminden yeni kamu yönetimi, yeni kamu işletmeciliği ve yönetime doğru yaşanan paradigma değişiklikleri kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimlilik beklentilerini artırmış, vatandaşın odakta olduğu bir kamu yönetimi anlayışını getirmiştir. Devlet, sivil toplum ve vatandaş ile ortak yönetimi ifade eden yönetim anlayışının yükselişe geçmesi, yönetimde açıklık, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi olguların öne çıkması gibi dinamikler de günümüzde katılım olgusunu önemli kılmıştır. Küreselleşme, toplumsal değişimler, demokratik hareketlerin gelişimi, kentleşme, bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi de vatandaşların yönetimde daha fazla yer alma taleplerini artırmış olabilir. Günümüzde katılım hem uluslararası hem ulusal düzeyde yönetsel, siyasal ve akademik düzeyde ilgi görmektedir.

Vatandaş katılımı ile ilgili ilk dönem tartışmalarda; katılım ile ilgili temel problemlere yer verilmekte, katılım kavramının dönüşümü, vatandaş katılımının anlamlı olması, vatandaş katılımının nasıl artırılacağı, katılım düzeyleri, katılım merdiveni uyarlamaları, katılım için gerekli şartlar, katılımın başarısı, ölçümü ve değerlendirilmesi, katılım sürecinin yönetilmesi, katılımın önündeki temel engeller, katılım programları, katılımın meşruiyeti gibi konular üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında *teknoloji ve katılım*, *vatandaş panelleri*, *çevre ve katılım* gibi konulara değinilmektedir.

Ankara yapısı gereği, kamu düzenlemesinin odağında yer alabilmektedir. Toplumsal çıkarları önceleyen kamu yönetiminin, piyasa koşullarını yasal sınırlarla şekillendirme ve yönlendirme süreci, kamu düzenlemeleriyle etkide bulunmaktadır. Ekonomik büyüme üzerinde etkisi olabilir. Yasa koyucunun tekelinde olup siyasal çıkar etkisine açık bir alanda olabilmesi, farklı grup

çıkartına boyut kazandırabilir. Sektörün kamu yararına uygun hale getirilmesi olması gerekirken, dış ve yan etkiler nedeniyle “de-regülasyon” sürecinin ekonomik büyümeye olumlu etkisini öneren çalışmalar bulunmaktadır.

6. TÜRKİYE GÜNCEİ

Türkiye gibi sosyo-ekonomik kalkış (take-off) aşamasındaki ülkeler açısından yenilik (inovasyon) daha da önemlidir. İnovasyon, sürdürülebilir ekonomik büyüme perspektifinden, yeni patent, fikir, üretim teknolojisi geliştirilmesi ve uygulanması şeklinde tanımlanmakta iken kentsel mekansal inovasyon ise düşük karbonlu üretim sistemlerini kapsamaktadır. Bu kapsamda çevresel inovasyon ile çevresel kalitenin artırılması ve sürdürülebilir iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (Özbek ve Oğul 2022: 1012’de Carrión-Flores ve Innes, 2010). Türkiye’de yenilebilir enerji kullanımı artış göstermesine rağmen halen istenilen seviye yakalanamamıştır. Bu “Başkent İdari Teşkilatı”nın çözümlemesi gereken durum olarak; yenilenebilir enerji alanındaki yatırım teşviklerinin düşük olması ve desteklerin yetersizliğinin giderilmesi gerekebilir. Bir diğer etken, bu alandaki yatırım için uzun vadeli finansman elde etmenin güçlüğü olarak belirtilmektedir (Özbek ve Oğul 2022: 1009’da Doğan ve Doğan, 2021: 785). Şehir-doğa dengesini kurma ve korumada gerekli olabilecek çevresel inovasyonun başlangıçta maliyet dezavantajı, negatif ölçek ekonomisi gibi durumları aşarak yenilenebilir enerjiyi etkiye sahip olabileceği düşünülmekte ve bakanlıklara, TÜBİTAK ve üniversitelere önemli sorumluluklar düşmektedir (Özbek ve Oğul 2022: 1021).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, son çeyrekte bilim adamları ve politika yapımcılar tarafından ilgi görmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri de çevresel kalitedir. Çevresel bilinç konusu insan ihtiyaçlarının ekosistem tarafından sağlıklı karşılanmasıdır. Çevresel kalite faktörleri ve çevre temizliği analiz sonuçları, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım, ekonomik büyüme, motorlu taşıt sayısı, finansal gelişme, enerji tüketimi, çevre vergisi ve teknoloji ihracatı değişkenlerinin CO2 emisyonunu etkilediğini göstermektedir.

Türkiye’de kentleşme modelleri inceleyen bir çalışma, kentleşmenin üç yapısal şekilsel model üzerinde meydana geldiğini göstermekte; bunlar sanayi, turizm ve terör şeklindedir (Işık 2005). Sanayi faaliyetlerinin gelişmesiyle birlikte meydana gelen hızlı bir nüfus artışı ile gösterilen model, söz konusu modeller içinde hem çok daha yaygın olması hem de ülkemizin kentleşme modelleri içinde (Ankara dışında iken, günümüzde sanayi boyutu gelişmektedir) ilk olması ile ayrılmaktadır. Nitekim sanayinin gelişmesiyle bir

yandan iç dinamikleri ama en önemlisi göçlerle büyüyen kentler, Türkiye'deki kentlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ülkenin merkezinin iç kısımlarında başkent olma fırsatına sahip Ankara söz konusudur.

Terör olayları sebebiyle geliştirilen kentleşme modeli diğer iki modele göre biraz daha farklıdır. Kuşkusuz bölge kentlerinin büyük göçün olumsuz etkilerini absorbe edecek ekonomik imkânları elinde bulunduramaması, kırsal kesimden bölge kentlerine doğru aşamalı göçün ilk basamağını oluşturması beklenen bir olgudur ve daha sonra batıdaki diğer büyük şehirlere yönelin gerçekleşmiştir. Bu durumun, öteden beri göç alan geleneksel merkezlerimiz ile yeni gelişen kentlerimizde çözümü bekleyen sorunlar yaratabilir. İnsan göçü ve göçmen akışı öngörü modelleri, kamu politikası etkisini ölçmede, fiziksel ve siyasal ayrımların maliyetinin belirlenmesi gibi alanlarda yararlı araçlar sunabilir. Örneğin, ABD'de kente göç örneğinde, kentten kente göçte ölçek ilkesinin izlendiği saptanmaktadır (Curiel, Pappalardo, Gabrielli ve Bishop 2018): Dolayısıyla, kent büyüklüğü, bireyin göç kararında hem yıla çıkılan hem de varış noktası seçiminde kent büyüklüğü önemli bir unsurdur. Küçük kentlerdeki bireyler benzer-büyüklerdeki kente taşınma eğilimindeyken; büyük kentlerdeki sıklıkla büyük kentlere taşınma eğilimindedir. Bu modele göre, kentsel çekim-ölçek modelinde mesafe etkisi ile göçün çekim yasası ile ölçek kalıpları bileşkesi geliştirilebilir. İç-göçün iki adımlı bir karar süreci kent büyüklüğüne dayalı akışı kısmen açıklayabilir. Ölçek yasasının, insan göçünün önemli bir özelliği olduğu, çekim gücü ve yayılma modellerinin kısıtlarını aşabileceği belirtilmektedir.

Türkiye'de İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler araştırmasının (nüfusu 150 bini aşan) toplam 160 ilçe, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu, Yönetişim ve Saydamlık, Sosyal Kapsama, Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam, Çevresel Performans, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ulaşım ve Erişilebilirlik olmak üzere 9 ana grupta değerlendirilmiştir. 2021 İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler'in Ana Endeks sonuçlarına bakıldığında 160 ilçe arasında ilk sırayı 69,6 endeks ölçeği Kadıköy (İstanbul)'ün almış, Ankara'dan Çankaya ve Beşiktaş izlemiştir. İstanbul'dan Şişli, Bakırköy, Üsküdar; İzmir'den Karşıyaka, Başkent Ankara'dan Keçiören ve Yenimahalle; Bursa'dan Nilüfer ilçeleri sıralamada öne çıkan ilçeler arasındadır. Ankara'dan Nallıhan ve Şereflikoçhisar ile İzmir'den Beydağ ilçeleri ise son sıralarda yer almıştır. İlçeler raporu değerlendirildiğinde, **yönetişim ve saydamlık** ikilisinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Eğitim ve Ulaşım alanları yüksek gözlemlenen alanlardır. Diğer taraftan sosyallik alanı en düşük olduğu bileşendir. Çevresel Performans düşük olan bir bileşendir. Bu sebeple yerel yönetimlerde yönetişim ve saydamlık, eğitim ve ulaşım alanlarında yüksek performans gözlenirken sosyal kapsama ve çevresel

performans alanlarında düşük performans sergilenmiştir (Şeker, Ozan, Yaman ve Nas 2022: 11-12).

Nitekim, **iklim değişimi**, özellikle şehirler için bir tehdit olup, şehirler bu değişimi tetikleyen ve sonuçlarından etkilenen alanlardır. İklim krizi, özellikle kuraklık, aşırı hava koşulları, ısı-dalgaları, şehirlerin hem günlük hayatını hem de uzun dönem sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Başkent Ankara örneğinde ise hem bu riske maruz olup hem kamusal düzenleme ile çare arayıp mağduriyetten kurtaracak olan konumundadır. Dünyada en fazla karbon ayak izi olan ve karbon salınımını %20'sinden sorumlu 100 şehir sıralamasında, Türkiye'den en nüfuslu *İstanbul* 26. ve ikincisi *Ankara* 80. sıradadır (Yönten Balaban ve Akman 2022: 1135).

Kamusal Yenilikçilik

Yapılan bir çalışma, kamu sektöründe yenilik ve inovasyon ilişkisi ile kurumlar arası öğrenme bakımından dört farklı olası uygulama sonucu önermektedir (Genç Tetik 2022). Kaynak veya alıcı kuruluşun kapasitesinin yetersiz olması nedeniyle yenilik veya iyileştirme aktarılamaz ve bu durum kurumsal gelişmeye yol açar veya yenilik veya iyileştirme aktarılamaz. Tüm tarafların kapasitesinin yetersiz olması: Yeniliğin veya kurumsal gelişimin katalizörleri işbirliği, yayılma, açık/örtük bilgi aktarımı, kurumdur, kurum içi ve kurumlar arası etkileşimde anlam kazanabilir. İşbirliğinin kapsamı, kuruluşların erişim veya dağıtım potansiyeli paylaşılan bilginin türü ve öğrenme için kullanılan yaklaşım dikkate alınması gereken faktörlerdir. Kurumsal öğrenme etkileşiminin sonuçları yenilik için bilgi takası sürecini başlatabilir (Genç Tetik 2022: 685'te Hartley & Rashman 2018). Kurumlar arası öğrenmede modern ittifaklar, yeniliği teşvik ve yenilikçi bilgiyi yaymada tercih edilen süreçlerdir (Genç Tetik 2022: 685'te Anand et al., 2021). En iyi örnek-uygulama ve düşüncelerin yayılımını amaçlayan iş birliğiyle başlayan inovasyon, sonrası aşamada kurumca edinilen veya üretilen bilginin (tercihen örtük-bilgi) öğrenmeye dönüşmesiyle, kurumlar arası pürüzsüz döngüyle, yeniliğe ya da kurumsal ilerlemeye aktarılır.

Kamusal düzenleme etkisinin -ki çevresel sürdürülebilirliği gözetken yeşil istihdam yönü vurgulanabilirdi- istihdam bağlamında, Ankara'da ek istihdam sağlayan teşviklerin ne kadar etkilediğini ve ne kadar fayda sağladığını ölçme ve değerlendirmeyi hedefleyen bir araştırmaya göre, üretim sektöründe 6111, 687 ve 7103 sayılı prim teşviklerinden yararlanan 1586 firmayı nicel olarak incelemiştir . İş kolu veya sektörün istihdam teşviklerinden yararlanmada birbirinden farklı etki gösterdiği, ilerleyen yıllar itibarıyla teşviklerden yararlanmanın ana faaliyet kolları bazında artış eğilimi

içerisinde olduğu, 6111 sayılı prim teşvikinin teşvikli istihdam üzerindeki etkisinin istatistiki bakımdan yüksek düzeyde olduğu, ancak 687 sayılı ve 7103 sayılı prim teşviklerinin ise istatistiki bakımdan orta düzeyde olduğu, ilave istihdam sağlayan prim sübvansiyonlarının teşvikli istihdamı pozitif yönde ve istatistiki bakımdan anlamlı etkilediği, aynı zamanda istihdamı da artırdığı bulgularına ulaşılmıştır (Durmuş vd, 2018).

7. KENT KÜLTÜRÜNÜN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Türk Dil Kurumuna göre şehir kavramı ile eş anlamlı kabul edilen kent, yirmi binden fazla kişinin yaşadığı, tarımdan ziyade *hizmet, ticaret, üretim* alanlarıyla ilgilenilen yerleşim yeridir (Keleş, 2024). Kentin oluşumu ve gelişimi ile ilgili görüşleriyle alanın önde gelen yazarlarından *Max Weber*'e göre şehir; canlı bir organizmadır. Weber kente dair görüşlerini yazdığı *Şehir: Modern Kentin Doğuşu* isimli kitabın *Avrupa Şehir Teorisi* bölümünde şehrin ortaya çıkışıyla modern şehir toplumunu nasıl oluşturduğunu, dini, iktisadi ve toplumsal birçok yönden irdeleyerek sunmaktadır (Ceylan, 2012). Şehre dair tüm tespitleri batı merkezlidir. Bu bakış açısıyla günümüz şehrinin temellerini batıda aramakta, modern şehir örneklerinin ilk kez Avrupa'da ortaya çıktığını savunmaktadır. Weber ilk olarak şehri, *tüketici ve üretici şehir* olarak sınıflandırmıştır. Tüketici şehirler günümüzün kentleridir, üretici şehirler ise kırsal mekânlardır. Weber'e göre iktisadi olarak kent; bireylerin tarımdan çok ticaretle uğraştığı yerler olarak ifade edilmektedir. Weber'in kent tanımını siyasi olarak incelediğimizde ise kent; akılcılığın, vatandaşlık haklarının, kapitalist girişimlerin var olduğu mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Kale ve garnizon siyasi açıdan kentin karakterleridir. Weber'e göre tarihsel açıdan kent ise feodalizmden kapitalizme geçişi temsil eden mekândır (Ceylan, 2012: 88-91). Şehir tanımının yapılması için bazı özellikler sıralamaktadır: şehri savunmak için bir kale, şehir halkının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için *sürekli bir pazar* yerinin olması, kendine has şehir hukukunun olması, şehirde tarımdan ziyade ticaret akışının olması ve elbette ki en önemlisi tam olmasa bile yarı *özerk* bir yönetimin olması. Nitekim bu şehir tanımını Weber *ideal kent* olarak tanımlamaktadır. Kentin bir *kalesinin, bir pazar yerinin ve yönetecek bir meclisinin* olması gerekliliği kentin kendine ait bir **kent ruhunun** var olmasıdır. Nitekim kentlerin kendine has ruhunu oluşturan *mimari, sanat, heykel, tiyatro, bahçe ve anıt* gibi yapılar kentin kültürel mirasını oluşturmaktadır. Bu noktada bu mirası tüketmeden, muhafaza ederek bir sonraki nesil için koruması kent toplumunun görevidir. Günümüzün ihtiyaçlarını gelecek kuşakları gözeterek kullanmak olarak tanımlanan sürdürülebilirlik kavramının kent kültürünün devamlılığını sağlanması ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmek gerekir.

Kent kültürü farklı gelenek, görenek, adet, görüş ve alışkanlıklardan gelen insanların kentte görgü ve nezaket kuralları çerçevesinde beraber yaşama kültürüdür (Hayta, 2016: 167). Kent kültürü dinamikdir. Her bir nesil kendisinden önce kentte oluşmuş kültürü devam ettirip ya da dönüştürüp farklı yorumlar getirerek kent dinamiğini yeniden şekillendirebilir. Nitekim Kent kendine has *fiziksel, kültürel, sosyal, tarihsel ve ekonomik* taşıyan mekandır. Kent kavramını yaşatan ve gelecekte de yaşatacak olan kuşağın içinde doğup büyüdüğü ortam mühimdir. Sürdürülebilirlik perspektifinden kent; yalnızca içinde barındırdığı mimariler, yapıtlar, heykel ve binalardan ibaret değildir. Aynı zamanda kentin yönetim yapısı, siyasi, sosyal ve kültürel boyutları ile bir bütündür.

Kentlerde Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gelişmekte olan ülkelerin faaliyete geçiş için çeşitli uygulamalar, politikalar, çalıştaylar ve planlamalar geliştirilmektedir. Sürdürülebilir *Kalkınma ilkeleri kapsamında hedef 11: sürdürülebilir şehir ve yaşam alanı* ilkesini kent kültürünün korunması, kent mirasının sürdürülebilir olması bakımından ele alınabilir. Sürdürülebilir kent kültürü; çevre kaynaklarının korunması, ekonomik kaynakları bilinçli kullanılması ve yerel halkın sosyal ve kültürel mirasa en minimal zarar ile elde edilen faydanın gelecekte de devam etmesini sağlayabilmektedir. Bu faydayı destekler nitelikte kent politikaları hazırlanabilir.

Küreselleşme olgusunun kent kültürü üzerindeki etkileri sebebiyle sürdürülebilirliğin sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesinden ziyade bütünleşmeye ve tekdüzeleşmeye teşvik etmektedir. Bu durum kent kültürünün sürdürülebilirliği konusunda kentin mevcut kültürünü ve kültürel mirasını koruyamamasına neden olmaktadır. Kent kavramı fiziki mekan, insanların toplu halde yaşadığı mekan anlamının ötesinde bir yerdir. Kent kültüründe tarımdan üretim yapıldığı, kontrol fonksiyonlarının olduğu, belirli büyüklük ve belirli bir nüfusa sahip, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine ulaşmış bir mekândır.

Bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerden ödün vermeden karşılamak olarak tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1987 yılında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayımlanan "Ortak Geleceğimiz" Brundtland Raporu adlı raporda kullanılmıştır (Brundtland, 1987). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ekonomik, çevresel, toplumsal olarak üç başlık altında toplamak mümkündür. Sürdürülebilirlik kavramı her ne kadar 1987 yılında Brundtland Raporu ile çıkmış olsa da Türkiye'nin sürdürülebilirlik kavramına entegre olması 1992 yılında Rio Konferansı ile olmuştur. Stockholm Konferansı ile uyanış sağlayan ve Brundtland Raporu

ile devamını sağlanan çevresel sürdürülebilirlik konusu, çevreye bakış açısının değişimi noktasında yeni bir evrim ve kültür getirmiştir. Kent kültürünün toplumsal anlamda sürdürülebilirliği; üretilen kültürel çıktıların kentli insanlar aracılığı ile gelecek nesillere bırakılacak halde korunması, mevcudiyetinin korunması olarak tanımlamak mümkündür. Tarihsel ve kültürel mirasların korunarak gelecek nesillere ulaşmasını sağlamaktır. Çevresel anlamda sürdürülebilirlik; çevreye ve doğaya zararı minimize ederek gelecek kuşağa sağlıklı, temiz çevre bırakmaktır. Ekonomik sürdürülebilirlik; kentsel kamusal alanda adil gelir dağılımı sağlayarak, ekonomik refahı uzun süreye yaymak olarak tanımlanabilir. Kent kültürünün sürdürülebilirliği bakımından bu üç olguya önem vererek yaşanabilir bir kent ortamı yaratılabilir. İnsanları ortak bir paydada buluşturarak maddi-manevi değerlerin oluşumu sağlanır. Kente dair ortak bilincin oluşması, kentleşme bilincinin yerleşmesi kent kültürünün sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Sürdürülebilirliğin devamı katılım ile olabilir. Z kuşağı devamını sağlayabilir.

Bu Çalışmada Bulgularına Yer Verilen Alan Araştırması

Örneklem:

Çalışmanın kuramsal alanı olarak Türkiye’den büyükşehir örnekleri ve dünyadan örnekler ile başkent örneklerine yer verilmiştir. Büyükşehirde ve başkentte yaşayan gençlerin kent kültürüne yönelik tutumlarına, gelenek, görenek, adet, görüş ve alışkanlıklarına yönelik teorik analiz yapılmıştır. Mısıroğlu’nun TÜBİTAK(2022/2) projesinin bulgularından hareketle ise küçük kent örneğine yer verilmiştir. TÜBİTAK(2022/2) projesi kapsamında Kastamonu ili ve Kastamonu ilinde yaşayan Z kuşağına mensup gençlerin kent kapsamında sürdürülebilirlik algıları tespit edilmiştir. Ölçek, analiz etkinliği ve verilerin daha iyi incelenebilmesi açısından küçük ölçekli il odaklanması kapsamında, Kastamonu ili örneklem alanı olarak seçilmesinin nedeni, Kastamonu nüfusu içerisinde 109.048 Z kuşağının bulunmasıdır. Kastamonu nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda; X kuşağına (1965-1979) mensup olanların oranı %18,99 Y kuşağına (1980-1999) mensup olanların oranı %25,83 Z kuşağına (2000 ve sonrası) mensup olanların oranı %28,83 şeklindedir (TÜİK, 2022). Kastamonu’da yaşayan Z kuşağına mensup gençler içerisinde çalışmanın ekonomik boyutu açısından yüksek lisans ve yükseköğretim öğrencilerinin lisans öğrencilerine kıyasla kiralama ve biletleme oranlarının daha az olduğu görülmektedir. Çalışmanın çevresel boyutu ve toplumsal boyutu açısından Z kuşağına giren kadınların çevresel etkenlerden erkeklere oranla daha çok etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Küçük ölçekli kentlere bir örnek olan Kastamonu’da, kentsel kamusal hizmetler için (bina, personel, kent düzenlemesi vb.) büyük ölçekli kentlere kıyasla fazla bütçe gerektirmiyor olması sebebiyle hizmetler kısa sürede halledilmektedir. Bu duruma karşın, kent kültürünü sürdürmekle görevli gençlere yönelik eğitim bursu, eğitici seminerler dışında gençlere yönelik faaliyetler sınırlıdır. Kastamonu’da en çok göz ardı edilen grubun gençler olmuştur. Kastamonu merkezi ve on dokuz ilçesinde sadece bir tane gençlik evi olması gençlerin göz ardı edildiğinin kanıtıdır (Yapıcıoğlu ve Aktepe, 2022:199). Buradan hareketle, küçük ölçekli kentler ile büyük ölçekli kentler arasında karşılaştırmalı analiz yapılması da faydalı olacaktır. Bu sonuçlar temelinde, çalışmada Z kuşağının sürdürülebilir kent kültürüne bakış algısı değerlendirilmiştir.

Yöntem:

Çalışma konusu olan Z kuşağına mensup gençlerin kuşak özellikleri temelinde, alan araştırması bulgularına değinmek üzere; *küçük ölçekli kent örneği* olan *Kastamonu*’da Z kuşağının algısını değerlendirmeyi hedefleyen Mısıroğlu’nun “Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi” (TÜBİTAK 2209-A) projesi kapsamında tamamlanmış araştırma raporuna değinilmiştir.

Sürdürülebilir algıları ölçmeye yönelik literatür taraması yapılmıştır. Tarama modeli, bireylerin inanç, tutum, görüş, davranış ve beklentilerini tespit etmek ve ilişki analizler yapmaya imkân sağlayan bir modeldir (Gençer, 2020, s. 193-194).

. Küçük ölçekli kentlerde yaşayan gençlerin sürdürülebilirliğe ve kente bakış açısını analiz etme üzerine yapılan Kastamonu kentindeki çalışmada Z kuşağının algısı üç perspektiften ele alınmıştır: *çevresel*, *toplumsal*, *ekonomik*. Kastamonu kentinde yaşayan gençlerin kent kültürünün bir parçası olan ulaşımın alternatifleri üzerine algısı değerlendirilmiştir.

Bulgu

Kent kültürünün mirasçısı olan Z kuşağı bireylerinde lisans seviyesindeki öğrencilerin *çevresel açıdan hassasiyetlerinin yüksek oranda* olduğu tespit edilmiştir (Mısıroğlu, 2024). Çalışma sonucunda kadınlar ve ön lisans öğrencileri alternatif ulaşım seçeneklerini tercih ederken ekonomik faktörlerden daha çok etkilendikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet bakımından kadınların ve eğitim durumundan ön lisans katılımcıların alternatif ulaşım araçlarını kullanımı noktasında toplumsal nedenlerin daha çok etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Mısıroğlu, 2024). Buradan hareketle, kent kültürünün

bir parçası olan ulaşım seçenekleri için **kent halkını bilinçlendirmek, eğitimde yükseköğretime teşvik** etmek faydalı olacaktır.

8. SONUÇ

Kuramsal ve kavramsal çerçeve, literatür çalışmasıyla ortaya konmuştur. Ayrıca, günümüzde Türkiye nüfusunun 12 milyonluk ölçeğini kapsayan, yaşam tarzı, fikir - düşünce ve tavırları ile Baby boomers (bebek sayısı artışı), X, Y kuşağından belirgin farkları olan Z kuşağı kuramsal genel çerçeve girişinden sonra uygulamalı bir alan araştırması örneği kapsamında ele alınmıştır. Orta ve büyük ölçekli kentlerde yoğunlaşan kuşağın bireylerinin kentin bir gerçekliği olan kent kültürüne bakışı tartışılmıştır. Gençlerin kentlerde eğlence mekânlarına, kafelere odaklanmış olması kentin gelişmesi ile kuşağın odaklandığı mekânlarla beraber kentin sürekli hareket etmesine neden olmuştur. Bu durum kültürü de taşınır hale getirmiştir. Buradan hareketle çalışmada, kent kültürünün korunması, sürekliliğinin sağlanması bakımından Z kuşağı dikkate alınarak kamu yönetimi perspektifinden tartışılmıştır. Çalışmada verilen büyük kentler örneklerinden hareketle kentin sorunlarının yanında kent kültürü gerçeğinin de var olduğu belirtilmiştir. Kent kültürü sadece maddi değildir. Kültürün gelişimi için büyük, orta ve küçük ölçekli kentler özelinde ayrıntılı incelemeler yapmak tavsiye edilebilir. Şehrin gelişmesi ile ve kuşağın odaklandığı mekânlarla beraber kentin sürekli hareket etmesi kültürü de taşınır hale getirmiştir. Kültürün dayanağı kent ise, kentsel hafıza bunu sürdürülebilir kılabilir. Kentte bilgi fazlalığı ve Z kuşağının hali hazırda bilgi toplumu içinde doğması, teknoloji ile büyüyen kuşak olması, kuşağa kent kültürünü dayatmış ve kente çekmiştir. Siyah beyaz filmler gibi kültür kentlerde akıp geçmektedir. Küçük kentler bu kültüre ayak uydururken büyük kentlerden Ankara gibi kentler buna uyum sağlamanın aracı olarak kültür yolu festivalleri gibi daha kurumsal düzenlemeler ile katılmaya çalışması örnek verilebilir. Nitekim kültür yolu festivallerine genç nüfusun yoğunlukta katılımı mevcuttur. Cinsiyet ve kentlilerin yoğunlukta olduğu yaş aralığı bakımından kentin gelişmişliği kuşağa göre gelişmişlik ise bu durum tarz tartışması haline dönüşmüş olabilir. Kentin bir kalesinin, bir pazar yerinin ve yönetecek bir meclisinin olması gerekliliği kentin kendine ait bir kent ruhunun var olduğu belirtilmektedir.

Z kuşağı, dijital dünyanın içinde doğup büyümesi sebebiyle toplumdaki diğer bireylerden zaman/hız algısı bakımından farklı düşünce yapısına sahip olduğunu belirtmek faydalıdır. Dijital kuşak olması nedeniyle yapay zekâya hâkim, dijital her türlü donanıma doğumdan itibaren hâkim, bilgiye oldukça kolay erişebilme imkânına sahip bir kuşaktır (Mısıroğlu, 2023: 750). Bu özellikler sebebiyle diğer kuşaklarla arasında belirgin farklar bulunabilir. Bu

bakımdan z kuşanın hızlı tüketen, hızlı yaşayan tüketim kuşası olduğu söylenebilir. Kuşanın tarzı, yaşam biçimi, algısı gibi etkenlerle birlikte ve ayrıca dijitalleşmenin hızı ile beraber kent kültürü tek tuşla değişme imkânına sahip olabilmekte oluş özelliği, belirli maliyet-fayda getirebilir. Olumlu ve olumsuz potansiyel içeren boyutların, alan araştırması ile desteklenen veriler ile aydınlatılmasına yer verilmiştir. Gelecekte, kentler için çok boyutlu çalışmalar yapılabilir. Sürdürülebilirlik üzerine daha başka çalışmalar ele alınmasıyla, kent kültürü için gereken konular saptanabilir ve çözüm yolları ortaya koyulması tavsiye edilebilir.

Kaynakça

- Adeoluwa Akande, Pedro Cabral, Paulo Gomes, Sven Casteleyn, The Lisbon ranking for smart sustainable cities in Europe, *Sustainable Cities and Society*, Volume 44, 2019, Pages 475-487.
- Akduman, G., ve Hatipoğlu, Z. (2021). Kim Bu Z Kuşağı?. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 5(9), 203-226.
- Ankara'nın Hava Kirliliği Sorununu Değerlendirme Raporu (Kilim ve Uysal, 2005)
- Ankara'nın Hava Kirliliği Sorununu Değerlendirme Raporu (Erişim tarihi: 08.10.2024).
- Brundlant Raporu: Ortak Geleceğimiz (1987). <https://g.co/kgs/3XvbHc6>
- Ceylan, M. (2012). Şehir, Modern Kentin Doğuşu. Yarıncılık.
- Csobanka, Z. E. (2016). The Z Generation, *Acta Technologica Dubnicae*, 6(2), 63-76.
- Çevik, E. G., Develi, A. (2022). İstihdam Teşviklerinin İstihdam Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi: Ankara Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1139-1179.
- David L.A. Gordon (2006) "Capital Cities in the Twentieth Century", Ed. David L.A. Gordon, *Planning Twentieth Century Capital Cities*, Routledge: 1-7.
- Demirel, Z. H. (2021). Çalışma hayatında geleceğin insan kaynağı: Alfa kuşağı. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı), 1796-1827.
- Edward Watt, "Student Travel to Intellectual Centers: What was the Attraction", (Chapter 2), *Travel, Communication and Geography in Late Antiquity: Sacred and Profane* (Ed.: Linda Ellis, Frank L. Kidner), Routledge, 2017.
- Genç T., E. (2022). Linking public sector innovation with learning in the inter-organisational context. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40 (3), 675-691.
- Hayta, Y. (2016). Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2).
- Kocakaya, E., ve Dönmez, Y. (2022). Z Kuşağının Kültürel Miras Algısı: Saffranbolu Örneği. *Anasay*, (21), 119-140.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (Erişim tarihi 09.10.2024).
- Lebel, L., J. M. Anderies, B. Campbell, C. Folke, S. Hatfield-Dodds, T. P. Hughes. and J. Wilson. 2006. Governance and the capacity to manage resilience in regional social-ecological systems. *Ecology and Society* 11(1): 19. [online] URL:<http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art19/> .

- Lee, C., & Gordon, M. (Eds.). (2006). *Topic and focus: Cross-linguistic perspectives on meaning and intonation* (Vol. 82). Springer Science & Business Media.
- M. K. Öktem, U. Sadioğlu, E. Yeter “Kültürel Mirasın Geleceğe Taşınmasında Kent Vizyonunun Önemi”, *Kültür Varlıklarının Geleceğe Taşınmasında Kent Vizyonu: Kent Yönetişiminde Bilim Sanat Teknoloji Paneli*”, Konya: 29.11.2019. (https://www.researchgate.net/publication/358768122_Kultur_Varliklarinin_Gelecege_Tasinmasinda_Kent_Vizyonu_Kent_Yonetisiminde_Bilim_Sanat_ve_Teknoloji_Konya_Paneli#fullTextFileContent).
- Markku Sotarauta and Andrew Beer, *Handbook on City and Regional Leadership*, Research Handbooks in Urban Studies series, Edward Elgar Publishing, 2021: 8’de Sotarauta and Beer (2017); Beer et al. (2019).
- Mısıroğlu, D. (2023). Türkiye’de Z Kuşağının Siyasal Katılım Süreçlerinin Değerlendirilmesi. *Pearson Journal*, 8(26), 748–760.
- Mısıroğlu, D. (2024). Z Kuşağının Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Algısının Değerlendirilmesi. TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı Projesi, (2022/2).
- Mutdoğan, S. Öktem, K. (2024) *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 33, Sayı 2, Nisan 2024, s. 135-162.
- Özbek, S., Oğul, B. (2022). Çevresel İnovasyon Yenilenebilir Enerji Tüketimini Artırıyor Mu? Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1007-1024.
- Özel Teraman Hepdinçler (2022) “Yönetici Kültürünün Antik Yakın Doğu ve Yunan Uygarlıklarındaki Gelişimi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22, 3: Sayfa: 761-784.
- Peter Hall, “Seven Types of Capital City”, *Planning Twentieth Century Capital Cities*, 1st Edition, 2006, Routledge, eBook ISBN9780203481561.
- Prieto Curiel R, Pappalardo L, Gabrielli L, Bishop SR (2018) Gravity and scaling laws of city to city migration. *PLoS ONE* 13(7): e0199892. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0199892>
- Robert C. Szaro, William T. Sexton, Charles R. Malone, *The emergence of ecosystem management as a tool for meeting people’s needs and sustaining ecosystems*, *Landscape and Urban Planning*, Volume 40, Issues 1–3, 1998, Pages 1-7, ISSN 0169-2046, [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(97\)00093-5](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(97)00093-5).
- Savut, E. (2023). Türkiye’de Kültürel İktidar Kodlarının Değişimi: Merkez-Çevre Dikotomisini Yeniden Düşünmek. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 246-275.

Szaro, R. C., Sexton, W. T., & Malone, C. R. (1998). The emergence of ecosystem management as a tool for meeting people's needs and sustaining ecosystems. *Landscape and urban planning*, 40(1-3), 1-7.

Türkiye İstatistik Kurumu (Erişim tarihi: 08.10.2024)

Yin, K., Wang, R., An, Q., Yao, L., & Liang, J. (2014). Using eco-efficiency as an indicator for sustainable urban development: A case study of Chinese provincial capital cities. *Ecological Indicators*, 36, 665-671.

Yönten Balaban, A. & Akman, K. (2022). Climate Change Adaptation Policies of Metropolitan Municipalities in Turkey. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13 (36), 1132-1149. DOI: 10.21076/vizyoner.1103978.